

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОГО ТА КИТАЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ В АСПЕКТІ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ма Яньфей,
магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті зіставляються фонетичні системи української та китайської мов і здійснюється спроба порівняльної характеристики звуків українського та китайського мовлення з метою пошуку насамперед спільних рис у двох системах. Виявлені спільні риси дають підставу для розробки спеціальних фонетичних вправ для китайських мовців, які вивчають українську мову.

Ключові слова: *дифтонг, дифтонгоїд, ретрофлексний, дорсальний, аспірований.*

Актуальність роботи: тема поки що залишається малодослідженою і в українській, і в китайській лінгвістиці, однак із часом все більше китайських студентів вивчають українську мову. Оскільки мови неспоріднені і належать до різних типологічних груп, то на першому етапі навчання вироблення правильних фонетичних навичок посідає особливо важливе місце. Для того, щоб навчити китайських студентів розмовляти українською мовою якомога правильніше, необхідно від самого початку навчання детально і адекватно пояснити їм як працює мовний апарат при артикуляції тієї чи іншої фонемі, а в такому випадку зіставлення звуків українського мовлення з подібними їм китайськими є найпрозорішим та найефективнішим засобом.

Мета роботи: з'ясувати подібності та відмінності української та китайської фонетичних систем шляхом їх зіставлення, з'ясувати труднощі при вивченні української мови як іноземної для китайських студентів.

Предмет дослідження: звукові відповідності в українському та китайському мовленні.

Об'єкт дослідження: фонетичні системи української та китайської мов.

Наукова новизна дослідження: зіставлення фонетичних систем китайської та української мов саме з погляду вивчення китайцями української мови.

Завдання роботи:

- ✓ проаналізувати всі фонемі української мови, а також те, як вони реалізуються в мовленні;
- ✓ підібрати до українських звуків відповідники в китайській мові;
- ✓ порівняти їхню артикуляцію в конкретних словах щоб з'ясувати, в чому полягають відмінності, зумовлені позиціями та оточеннями в потоці мовлення;
- ✓ описати виявлені диференційні та інтегральні ознаки з метою виробити правильні артикуляційні навички.

Дана робота являє собою нову спробу в зіставному мовознавстві, оскільки китайська і українська мови неспоріднені, а ця неспорідненість яскраво проявляється саме на фонетичному рівні. Ми спробували в нашому дослідженні подолати труднощі при виробленні артикуляційних навичок української мови для китайських студентів за допомогою описового, зіставного та інструментального методів. Дані спостереження розраховані насамперед на носіїв китайської мови.

Як особисто на мене, як носія китайської мови, на першому етапі навчання мови труднощі з'являлися при засвоєнні таких українських фонем, як [д'], [т'], [р], [г].

Оскільки для китайського мовлення не характерні м'які звуки, то було важко самій вимовити, "впіймати" артикуляцію цих фонем. А дрижачий звук [р] взагалі відсутній у китайській мові. При артикуляції фонем [г] незвичні одразу дві ознаки, такі як глотковість, що диференціює українські фонем [г] та [х], а також дзвінкість, відсутня в китайській мові, про що часто забувають китайські студенти. Стосовно голосних, у китайській мові можемо знайти більш-менш подібні до українських голосні звуки, лише тут також є певні нюанси, на які треба звернути увагу:

Укр. звук [а] та кит. а. Кит. [а] закритіший ніж укр. [а], особливо тоді, коли укр. [а] стоїть на початку слова або під наголосом, як наприклад: *авжеж, але, сама, там*. Так що кит. [а] схожий на укр [а] в ненаголошеній позиції. (наприклад: *tā, ná, lā, pá*)

Укр. [ä] в позиції після м'якого приголосного \approx кит. [ya]. Але [ya] довше, бо це [i+a], аналог дифтонга в європейських мовах.

Укр. [о] та кит. [ou]; кит. [ou] – це аналог європейських дифтонгів. Тотожність – огублення, а відмінність – кит. [ou] довше, в кінці чується [u] (укр. [y]) через те, що в китайській мові спостерігається дифтонгічна артикуляція. До українського [ö] ([o] в позиції після м'якого приголосного), можемо підібрати кит. дифтонгоїд [iu], при вимові українського [ö] середня частина язика нижче опускається, ніж при артикуляції кит. звука [iu], український [ö] в позиції після м'якого приголосного більш огублений, відчувається більше напруженості. (прикладі: *море – móu, той – тоú, льох – liù, цього – qíú*).

Укр. [у] = [u], наприклад: укр. *кут* – кит. *kù*, укр. *тут* – кит. *tù*.

Українське [y] в позиції після м'якого приголосного частково збігається з кит. [you]. При артикуляції кит. [you], середня частина язика опускається нижче, ніж при артикуляції укр. [y] в позиції після м'якого приголосного, язик в китайській мові при артикуляції більш розпластаний, торкається зубів з двох боків, звук більш огублений (прикладі: *юрист, мою, ювілей*; а китайські слова – *yoú, yoú, yoú, yoú*).

Укр. звук [і] \approx кит. [i], тільки кит. і більше схожий на англ. [i:] як у слові *tree*. Кит. [i] передніший, вищий, кінчик язика опускається вниз, зупиняється до нижніх зубів (прикладі: *yǐ, lǐ, pǐ, mǐ*).

Укр. звук [е] схожий на кит. звук [ei] з дифтонгічною вимовою. Тільки при вимові китайського [ei] під впливом [i] язик просувається вперед, а при артикуляції українського [e] губи більш розтягуються в сторони, язик розпластаний. Український [ë] в позиції після м'якого приголосного також схожий на кит. дифтонгоїд [ie], тільки коротший, наприклад: *сине – niē, моє – yè*.

Укр. звук [и] подібний до кит. [e]. Але при артикуляції [и], язик більш розпластаний, доторкаючись до бокових зубів, а при артикуляції кит. [e] такого не відбувається. Китайський звук середнього ряду середнього підняття, а укр. [и] переднього ряду високо-середнього підняття. При артикуляції кит. [e] задня частина язика піднімається, кінчик язика торкається передніх нижніх зубів (прикладі: *hé, kě, tè, sè*).

Що стосується приголосних, спочатку розглянемо фонем [м], [н], [л], що більш-менш подібні за артикуляцією в китайській та українській мовах.

Укр. звук [м] і кит. [m]: при артикуляції [м] губи більш розслаблені, наприклад: *момент – móu, самі – mǐ, мене – mǎi*). Укр. [н] – дорсальний, дентальний, а кит. [n] – апікальний, і теж дентальний, язик розслаблений. А укр. [л] повністю тотожне кит. [l], наприклад: *лад – lā, слухати – lù*.

Пари дзвінких та глухих фонем теж завдають певні перешкоди китайським студентам при навчанні української мови, йдеться насамперед про пари [б] – [п]; [д] – [т]; [г] – [к]. Хоча в китайській мові присутні схожі за артикуляцією звуки, але порівняно з українськими вони всі глухі, протиставлені в парі за відсутністю/нааявністю придиховості: [b] – [p]; [t] – [d]; [k] – [g]. Тому китайським студентам важко розрізнати ці парні фонемні на слух, іноді недостатність навичок може виявлятися в диктантах навіть на просунутому етапі навчання, коли основні навички розмовної мови вже вироблені.

Труднощі ще можуть бути при вимові українських африкат [дж], [дз], бо для китайської мови незвичне поєднання двох дзвінких звуків, що призводить іноді до неповноцінної вимови цих двох африкат. А схожі африкати в китайській мові це – [дж] – [zh], [дз] – [z]. Відмінності полягають у тому, що в українському [дж] присутній компонент какумінальної дзвінкої артикуляції, а кит. [zh] – ретрофлексний, одночасно й огублений, що незвично для української мови, і порівняно з українською глухий. Укр. [дз] – дзвінкий, дорсальний, а кит. [z] глухий, апікальний.

Тепер розглянемо інші приголосні. Укр. [ч] відповідає – кит. [ch], укр. [ш] – кит. [sh], тільки китайські звуки ретрофлексні, огублені, придихові, зуби зціплені, більше напруженості, а українські – менш напружені, неретрофлексні (дорсальні), менш огублені. Як зазначила Н. І. Тоцька в книзі "Сучасна українська літературна мова – фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія", що "передньоязикові [ш], [ж] *трохи* лабіалізовані. Губи кругло *трохи* випинаються вперед" [Тоцька 1981]. Укр. [ц] відповідає кит. [c], відмінність полягає в тому, що кит. [c] придиховий, а український [ц] непридиховий. Укр. [в] – відповідає кит. [u]: [в] губно-губний приголосний, а китайський [u] лабіалізований голосний. Укр. [з] відповідає кит. [z]: при артикуляції китайського [z] розтягуються губи та зціплені зуби, а при артикуляції укр. [з] немає ні того ні іншого. Укр. [й] подібний в артикуляції до кит. [i], але коротший.

Укр. [ф] повністю тотожний китайському [f]. Укр. [с] тотожний кит. [s], укр. [ж] кит. [g].

Окремо розглянемо українські м'які приголосні, як-от: [д'] – *дім, дядько*, [т'] – *стіл, батько*, [з'] – *взяти, зізнання*, [н'] – *няня, тіль, сніг*, [л'] – *ліжка, лється, льон, воля, любити*, [с'] – *сіль, сюди, сьогодні*, [р'] – *різати, буряк*. Як зазначено вище, оскільки для артикуляційної бази китайської мови не характерна палатальна або палаталізована артикуляція, то треба звертати особливу увагу при засвоєнні цих українських фонем китайськими студентами.

Проаналізувавши фонетичні системи двох мов, ми дійшли таких висновків, що українська та китайська артикуляційні бази дуже різні. Для української артикуляційної бази характерний постійний рух язика вперед при артикуляції голосних ([i],[и],[e],[o],[y], або за рахунок палаталізації навіть у напівпом'якшених губних [б'], [п'], [в'], задньоязикових [к'], [г'] [x'] та фарингального [г'], спостерігається рух язика вперед і вгору. Порівняно з китайською, в українській мові більше дзвінкості ([д], [б], [з], [дз], [дж]), тоді як в китайській дзвінкі лише [m], [n], [l]. Характерні для української мови також дорсальний уклад ([т], [д], [н], [т'], [д'], [н']), типовою є какумінальність приголосних [ш], [ж], [р], тоді як для китайської вимови характерні апікальність та ретрофлексність.

Порівняно з українською артикуляційною базою, для китайської мови характерно, що кінчик язика постійно опускається вниз ([i], [e], [j]); при вимові африкат характерне поєднання невластивих і протилежних для українських мовців рухів язика та губів – це поєднання одночасно ретрофлексної артикуляції та лабіалізації приголосних. У китайській мові порівняно з українською менша кількість дзвінких ([m], [l], [n]), але значна кількість придихових (аспірованих), це такі звуки, як [zh], [ch], [sh], [d], [t], [g], [c], [z], [q], [x]. Ще характерні для китайської мови зціплення зубів ([z], [c], [s], [zh], [ch], [sh]) та носова артикуляція голосних, яка зрідка буває в українському мовленні у сполученнях голосного з носовими приголосними [н] та [м] (háng, páng, jīng, cháng, kōng, zhōng, máng, zhèng, zhǎng та ін.).

Отже, при навчанні китайських студентів української мови як іноземної треба звернути увагу на м'які приголосні, пом'якшенні варіанти приголосних, на специфічні фонемі української мови [р], [г], на пари глухого та дзвінкого [б] – [п]; [д] – [т]; [г] – [к], а також африкати [дж], [дз]. Як виявлено в нашій роботі, важко засвоїти саме ті звуки, які мають аналоги і в китайській мові, тому що їх важко дотримувати через цю подібність.

У подальшій роботі ми плануємо зробити таке:

- ✓ порівняння українського та китайського мовлення в аспекті навчання українських студентів китайської мови;
- ✓ вправи для тренування виявлених сполучень звуків, які важчі для китайських студентів у сприйнятті та засвоєнні;
- ✓ зняти кінорентгенфільм для зіставлення української та китайської артикуляції.

Автор висловлює подяку З. В. Дудник та О. В. Бас-Кононенко за слушні зауваження, висловлені під час обговорення доповіді на науковому семінарі в Лабораторії експериментальної фонетики КНУ імені Тараса Шевченка.

В статье сопоставляются фонетические системы украинского и китайского языков и осуществляется попытка сравнительной характеристики звуков китайской и русской речи с целью поиска преимущественно общих черт в двух системах. Выявленные общие черты дают основание для разработки специальных фонетических упражнений для носителей китайского языка, изучающих украинский язык.

Ключевые слова: *дифтонг, дифтонгоид, ретрофлексный, дорсальный, апиальный.*

The article compares the phonetic system of the Ukrainian and Chinese languages. An attempt of comparative characteristics of the sounds in Chinese and Russian speech is made in order to find similarities in the two systems. Identified similarities provide a basis for the development of special phonetic exercises for speakers of Chinese studying the Ukrainian language.

Key words: *diphthong, retroflex, dorsal, apical.*

Література:

1. Дудник З.В. Современный русский язык. Фонетика : Учеб. Пособие для студентов-иностранцев / З.В. Дудник, И.В. Прожогина. – К.: Издательско-полиграфический центр "Киевский университет", 2007. – 146 с.
2. Скалозуб Л.Г. Динамика словообразования (по данным кинорентгенографирования) / Лариса Георгиевна Скалозуб. – К.: Головное издательство издательского объединения "Вища школа", 1979. – 132 с.
3. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова (фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія) / Н.І. Тоцька. – К. – 1981. – 150 с.